

ДЕМОГРАФСКАТА КРИЗА В Р БЪЛГАРИЯ – МИНАЛО, НАСТОЯЩЕ И БЪДЕЩЕ

Наталия Щерева-Николова¹, Николай Попов²

¹ *Медицински Университет - София, Факултет по Обществено Здраве, Катедра
Медицинска етика и право, e-mail: dr_shtereva@abv.bg*

² *Медицински Университет - София, Факултет по Обществено Здраве, Катедра
Икономика на здравеопазването, e-mail: niki.popov@gmail.com*

THE DEMOGRAPHIC CRISIS IN BULGARIA – PAST, PRESENT AND FUTURE

Natalia Shtereva-Nikolova¹, Nikolay Popov²

¹ *Medical University - Sofia, Faculty of Public Health, Department of Medical Ethics and Law, e-mail: dr_shtereva@abv.bg*

² *Medical University - Sofia, Faculty of Public Health, Department of Health Economy, e-mail: niki.popov@gmail.com*

ABSTRACT

Health of the population is determined by the action of biological and social factors, they are essential due to the socio-political and economic development level of the country and the attendant conditions of life (work, lifestyle, education, health, culture, etc.).

The purpose of this paper is to analyze the demographics and to identify the main causes of severe demographic crisis in Bulgaria.

The analysis of demographic processes, population health status and the main determinants of health shows that socio-economic social system we are developing processes that are a continuation of past decades, formed negative trends in health and demographic status of the nation, which influence and the development and prosperity of the country in the future.

Improvement of the demographic situation in the country can be solved through the efforts of the state, society, local government and the individual citizen. Bulgaria needs strong personalities, that's why everyone should be responsible for their and their loved ones health.

Key words: demographics, crisis, factors of influence

ВЪВЕДЕНИЕ

Здравето на населението се обуславя от действието на биологични и социални фактори, като съществено значение имат и общественно-политическото и икономическото ниво на развитие и произтичащите от него условия на живот (труд, бит, образование, здравеопазване, култура и т.н.).

Демографията е наука, която изучава закономерностите при изменение на броя и състава (структурата) на населението във връзка с раждаемостта, смъртността, миграцията и други процеси, участващи във възпроизводството на населението, като търси взаимовръзка на тези закономерности с икономическите и социални явления. Използвайки основни статистически методи, демографските изследвания са насочени главно към статиката и динамиката на населението.

Демографските показатели могат да бъдат обсъждани поотделно или свързани едни с други. В първия случай може да се намери тенденцията на явлението, което показателят характеризира и да се обсъждат факторите, които го обуславят. Във втория случай се създава възможност да се направят заключения за възпроизводството на населението като важна страна на обществения живот, да се направят теоретични обобщения за демографското развитие през отделни исторически периоди и да се стигне до обяснение за това развитие.

ЦЕЛ на настоящата статия е да се анализират демографските показатели и да се посочат основните причини за тежката демографска криза в Р България.

МАТЕРИАЛ И МЕТОДИКА

Обект на наблюдението в настоящото изследване е демографската криза и факторите, довели до нея. За постигане на целта е използван документалния метод. За настоящата статия са анализирани данни от следните източници:

- ✓ Здравеопазване – кратък статистически справочник, С., 2012 г.
- ✓ Национална здравна стратегия 2008 – 2013 г., С., 2008г.
- ✓ Център за демографска политика
- ✓ Евростат
- ✓ НСИ
- ✓ Световна банка
- ✓ Организация на икономическото сътрудничество и развитие

Въпреки че повечето данни се основават на международни концепции и определения - може да има някои несъответствия при съставянето на данните.

РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

Анализът на показателите за демографските процеси, здравния статус на населението и основните детерминанти на здравето показва, че в социално-икономическата ни обществена система се развиват процеси, които са продължение от минали десетилетия, формирали негативни тенденции в здравно-демографското състояние на нацията, които оказват влияние и върху развитието и просперитета на страната.

Статиката на населението изучава броя и състава на населението на България. Данните се събират чрез периодични статистически преброявания. През 1880 е направено първото преброяване на населението на Княжество България. Най-висок брой на населението на страната има през 1985 г. – 8 949 000 [1]. През 1999 г. то е 8190 000, а през 2007 г. – 7 640 238, живеещи предимно в градовете (70.6%), с лек превес на жените (51.5%) [6].

По прогнозни данни на НСИ към 2060 г. населението на България ще намалее с приблизително два милиона души. Направени са три варианта на демографско развитие на страната ни: оптимистичен, реалистичен и песимистичен. При благоприятни социално-икономически процеси в страната, съобразени с нормативните изисквания на ЕС, ситуацията ще е оптимистична – към същата година населението да е 5,7 млн. души. Според вторият вариант към 2060 в България ще живеят около 5,3 млн. българи при 7,6 млн. от последното преброяване. За съжаление има и трети - песимистичен вариант, според който населението ще намалее до 5,1 млн.

Възрастовият състав на населението е много съществен елемент от статиката. Като се определи относителният дял на лицата от възрастовите групи 0-14, 15-49 и над 50 г. се получава представа за типа възрастова демографска структура на населението. За периода 1965-1992 тя е претърпяла развитие от прогресивен през стационарен до регресивен тип, като последният е валиден и за настоящето [2]. Счита се, че това е закономерно – вид “компенсация” за сметка на бързия растеж на населението, наблюдаван в ранните фази на демографския преход. За 13 века се предполага, че населението на България се е увеличило не повече от 5-6 пъти, а само за последните 100 години над 2 пъти. По данни на НСИ България се нарежда сред страните с най-нисък дял на деца и юноши и с най-висок дял на възрастни кохорти в структурата на населението. В края на 2012 г. хората на 65 и повече навършени години са 1 395 078, или 19,2% от населението на страната, което според полския демограф Е. Росет е фаза на „истинско стареене”. В сравнение с 2011 г. делът на населението в тази възрастова група нараства с 0,4 %, а спрямо 2005 г. увеличението е с 2 %. Относителният дял на жените на възраст над 65 години е 22,2 %, а на мъжете - 16% [4,7].

До 2050 г. се очаква един на всеки трима българи да бъде по-възрастен от 65 години и само един на всеки двама да е годен за трудова дейност. Средната възраст на населението в България е нараснала от 30,3 години през 1960 г. на 43 през 2013 г. Прогресиращото

застаряване на българската нация я поставя по този показател на трето място в Евросъюза, непосредствено след германците и италианците. По бързия темп на стареене обаче България няма конкуренция не само в Европа, а и в целия свят [8].

Наред със застаряването и обезлюдяването на трудовия пазар, демографската криза в България сериозно подкопава и системата за обществено осигуряване. Огромният дефицит в нея непрекъснато се разраства и се запълва със средства на държавния бюджет [3]. Едва 47% от парите за пенсии идват от осигурителните вноски на работещи хора. Според експерти на Световната банка, този проблем ще се задълбочи още повече с навлизането в пенсионна възраст на последните поколения, родени в края на 60-те години на миналия век, в периода на възходяща раждаемост в България. Същевременно очакванията за някаква съществена реемиграция на напусналите България млади хора или привличане на заселници от други страни засега са необосновани. Причина за това са високата безработица, ниският стандарт на живот и значителните разлики в заплащането на труда между България и съседните страни.

Работната сила в България ще намалее почти наполовина до 2050 г., прогнозира Световната банка в последното си изследване за икономическия растеж на страната. През следващите 15 години България ще усети най-сериозно в целия свят намаляването на работната сила [9]. За да се спре потъването на българския трудов пазар и срива на пенсионната система, е необходимо да се обърне посоката на миграцията. България трябва да успее да задържи своите млади хора и дори да привлече работна сила отвън. Освен това скоро една пета от влизащите в трудоспособна възраст младежи ще бъдат от ромски произход. Ето защо образованието и трудовата интеграция на малцинствата в България се превръщат в приоритет, чието по-нататъшно подценяване ще усилва неимоверно несгодите от демографската и стопанската криза. Страната ни трябва да работи основно върху подобряване на бизнес средата, иновациите и растежа на икономиката.

Според експерти в НСИ през 2060 г. на 100 българи в работоспособна възраст (14-65 години) ще се падат 84 неработоспособни българи (деца до 14 години и възрастни хора над 65 години). За по-близката 2015 г. прогнозата е, че на 100 работоспособни българи ще се падат по 52-ма души в неработоспособна възраст.

По данни на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР), вследствие на емиграцията от началото на 90-те години населението на България е намаляло с 6% и се е стигнало до 10% спад в броя на икономически активното население [10]. Според някои автори е възможно само частично компенсирането на големите за размерите на страната миграционни загуби през последните две десетилетия, но това много зависи от икономическата ситуация и състоянието на пазара на труда [11].

В резултат на намаляване на раждаемостта, увеличаване на смъртността и развилите се външномиграционни процеси страната ни навлезе в период на негативно демографско развитие, което доведе до значително намаляване на броя на населението и влошаване на неговите основни демографски и социални структури. През периода 1995 - 2003 г. се наблюдава тенденция за намаляване на раждаемостта, което постави остри проблеми в национален и регионален контекст по отношение на сегашното и бъдещото развитие на населението и на икономическото развитие на страната [5].

Друг фактор за тежката демографска ситуация в страната е намаляване на жените във фертилна възраст и съответно по-ниска раждаемост. Въпреки, че плодовитостта на жените в България е около средната в Европа, предпочитанията отдавна са към създаване на едно-единствено дете. Българските жени сега търсят осъществяване в кариерата, а майчинството отстъпва на втори план.

Икономическите несгоди и променящата се роля на жените в българското общество не дават шанс и за завръщане на модела на простото възпроизводство, при което поколенията се заместват по численост без населението да нараства. За подобно заместване е нужно една

жена да роди поне две деца във фертилната възраст между 15 и 49 години. Статистиката сочи, че този брой е средно под 1,5 и продължава да спада на фона на намаляването на жените в детеродните възрастови групи.

От 1991 г. се наблюдава трайна тенденция на увеличаване на извънбрачните раждания. Техният относителен дял нараства от 18,5% през 1992 г. на 42,0% през 2001 г. и на 56,1% през 2011 г. [11]. Съществена роля за все по-осезаемото снижение в броя на новородените играе и промяната на модела за съжителство на младите двойки, над половината от които вече живеят без сключен брак. Сред основните причини за сключване на брак в миналото бе непланираното забременяване. Сега безбрачното съжителство и разпространението на методите за контрацепция позволяват на двойките да отлагат раждането на децата си за по-добри времена. Повишаването на извънбрачната раждаемост е характерно за повечето страни в Европейския съюз. През 2012 г. броят на живородените извънбрачни деца е 39 695, или 57,4% от всички живородени. Високата извънбрачна раждаемост е резултат от значителното нарастване на броя на фактическите съжителствата сред младите хора. За 69,8% от извънбрачните деца има данни за бащата, което означава, че тези деца най-вероятно се отглеждат в семейна среда от родители, живеещи в съжителство без брак. Коефициентът на раждаемост за 2012 г. е 9,5 на 1000, докато в ЕС е 10,4 на 1000 жители [7].

Броят на жените във фертилна възраст (15-49 навършени години), или размерът на родилните контингенти и тяхната плодовитост оказват съществено влияние върху равнището на раждаемостта и определят характера на възпроизводството на населението. Броят на жените във фертилна възраст към 31. 12. 2012 г. е 1625 хиляди като спрямо предходната година той намалява с близо 26 хил., а спрямо 2001 г. - с 283 хил. жени (НСИ). Коефициентът на раждаемост в градовете е 9,7%, а в селата - 8,8% за 2012 г. Равнището на раждаемостта в България е на нивото на раждаемостта в страни като Гърция (9,4%) и Австрия (9,3%) [7].

Освен ниската раждаемост важен фактор за намаления брой на населението на нашата страна е и доста високият процент на абортите по желание - за 2012 г. около 40 %, в сравнение с броя на ражданията - около 60 хил.

Анализът на здравно-демографската ситуация на дадена страна е важен, тъй като той предоставя възможност не само за критична оценка, но и насочва вниманието към потребността от промотивни, профилактични, лечебни или палиативни грижи и определя насоките за развитие на здравеопазването, чрез внедряване на целесъобразни дейности, включени в здравната стратегия на държавата.

Основни фактори, довели до демографската криза са:

- ✓ Застаряване на населението
- ✓ Увеличаване на населението в пенсионна възраст и съответно повече разходи за пенсии и медицинско обслужване
- ✓ Намаляване на трудоспособното население и спад на производствения брутен продукт
- ✓ Намаляване на жените във фертилна възраст и съответно по-ниска раждаемост
- ✓ Високо ниво на абортите
- ✓ Отрицателен естествен прираст на населението
- ✓ Загуба на човешки потенциал в резултат на емиграционните процеси
- ✓ Варираща на средно ниво детска смъртност
- ✓ Нарастваща смъртност от т. нар. социално-значими заболявания.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В резултат на намаляване на раждаемостта, увеличаване на смъртността и развитите се външномиграционни процеси, страната ни навлезе в период на негативно демографско развитие, което доведе до значително намаляване на броя на населението и влошаване на

неговите основни демографски и социални структури. Може да се каже, че един от сериозните проблеми на страната ни е демографската криза и последиците от нея.

Главната цел на демографската политика е създаване на благоприятни условия за раждане и отглеждане на желаните от семейството брой деца и тяхната социализация да бъде в съответствие с обществените потребности. Да се мисли за количествено и качествено подобряване на характеристиките на населението – годни и способни хора за извършване на трудова и социална дейност.

Подобряване на демографското състояние на страната може да се реши с общите усилия на държавата, обществото, местната власт и отделния гражданин. България се нуждае от здрави личности, поради което всеки трябва да бъде отговорен за своето и на своите близки здраве.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Борисов В., Воденичаров Ц., Юрукова К., Попова С., Социална медицина, Изд. ГорексПрес, С., 2005 г.
2. Иванов, П., Демографската катастрофа на България: основни параметри, достъпна на: <http://www.bgdemography.eu/>
3. Славейков, П., Концепция за демографска политика на България, достъпно на: <http://www.bgdemography.eu/>
4. Здравеопазване – кратък статистически справочник, С., 2012 г.
5. Национална здравна стратегия 2008 – 2013 г., С., 2008г.
6. Ново обществено здравеопазване, том I под редакцията на проф. Воденичаров, проф. Борисов, доц. Глутникова, С., 1998
7. Статистически годишник 2012, Изд. НСИ, 2013
8. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>
9. <http://www.worldbank.org/bg/country/bulgaria>
10. <http://www.oecd.org/>
11. www.vesti.bg